

(/)

🏠 (/)

> Danmark - Historie og topografi (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11>)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Jødernes kulturhistorie - i provinsen

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/boessernes-danmarkshistorie>)

Jødernes kulturhistorie - i provinsen

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 57

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/joedernes-kulturhistorie-i-provinsen>) **t** (<https://twitter.com/home?status=> Aktiviteten kan ses på <https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/joedernes-kulturhistorie-i-provinsen>) **in** (<http://www.linkedin.com/shareArticle?>

mini=true&url=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/joedernes-kulturhistorie-i-provinsen&title=)

Vibeke Kaiser-Hansen

Jødernes danmarkshistorie – i provinsen

Gads Forlag. 296 sider, rigt ill. 349,95 kr.

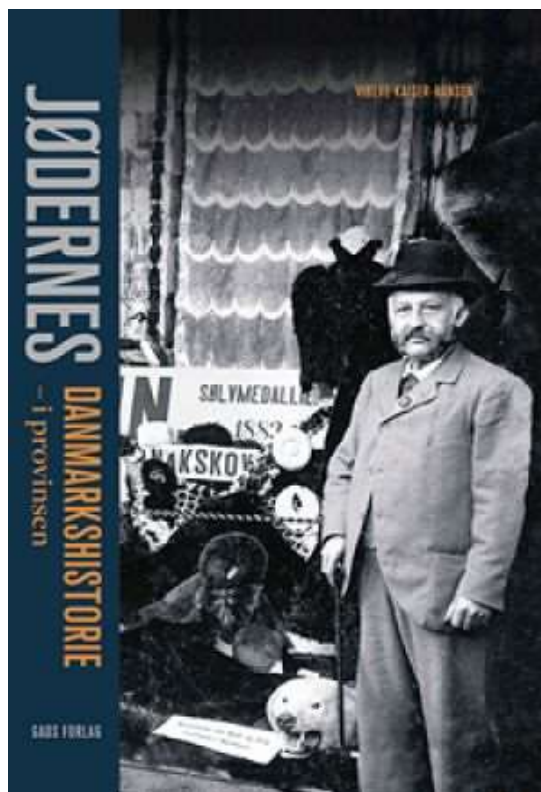
Af Poul Ulrich Jensen

Det er uklart, hvornår de første jøder dukkede op i Danmark. Den tidligste registrering er fra 1592, hvor Joachim Jøde havde borgerskab i Helsingør og i 1593 betalte byskat, men ellers er der ingen spor af dette nye befolkningselement, før kong Christian IV i 1622 åbnede Danmarks sydlige grænse for jødiske indvandrere. De fik ret til at slå sig ned i den nyligt anlagt fæstnings- og handelsby Glückstadt som indbyggere med udstrakt religionsfrihed. Med tiden voksede de jødiske samfund i antal og størrelse, og mange bosatte sig i hovedstaden eller de større provinsbyer. Indtil 1900-tallet udgjorde jøderne det største religiøse mindretal i Danmark, og deres sprog, religiøse skikke og madvaner blev uundgåeligt et fremmedartet indslag i det lokale samfund.

Og hvordan forløb den sameksistens? Spørgsmålet om integration er unægtelig også i dag et varmt emne, så bogen om jødernes danmarkshistorie i provinsen må, selv om den fortrinsvis omhandler 1800-tallet, siges at være særdeles relevant for den aktuelle debat. Vibeke Kaiser-Hansen, der er ph.d. i historie og museumsinspektør på Museerne i Fredericia, giver på baggrund af en omfattende research i aviser, folketællinger, arkivalier og erindringer et klart billede af jødernes forhold til deres kristne medborgere i købstæderne. De var en beskedent islæt, og deres antal toppede i 1860 med godt 4.200, hvoraf en stor del var bosat i Fredericia, Randers og Aalborg. Deres position i lokalsamfundet havde i tidens løb haft en temmelig svær barriere at overvinde, for både i Danmark og det øvrige Europa var der ofte en udbredt skepsis over for deres handelsetik.

Helt op til slutningen af 1700-tallet blev de generelt betragtet som pengegriske og deres virksomhed forbundet med åger, svindel og dårlig forretningsmoral. Der var da også i kongeriget snævre grænser for deres muligheder, der indskrænkede sig til handel og pengevirksomhed. I 1814 gav en forordning dem imidlertid erhvervsmæssig ligestilling med landets øvrige borgere, men hovedparten holdt sig stadig til handelsvirksomhed, der kunne antage mange forskellige former. I provinsen var jøder, der drog omkring med et beskedent varelager ikke noget sjældent syn på landet, hvor de besøgte gårdene og de lokale markeder. Andre etablerede sig med butikker i købstæderne, hvor sortimentet ofte bestod af beklædning samt nærings- og nydelsesmidler. Der var både basale og mere luksuriøse tilbud, og i Aalborg kunne man endda få del i den nyeste teknologi. I Aron Jacobs butik solgtes filtrermaskiner, der ifølge selveste embedslægen kunne forvandle byens noget uappetitlige drikkevand til en sund og velsmagende oplevelse.

Provinsens jødiske erhvervsdrivende var ofte et særdeles aktivt indslag i handelslivet, og de spillede ind imellem også en markant rolle i købstædernes begyndende industrialisering. Således var det, trods sin beskedne størrelse, den jødiske befolkningsgruppe i Fredericia, der stod for etableringen af tre af de ni

fabrikker, der kom i gang tidligt i 1800-tallet. Også i Aalborg stod det jødiske samfund for et vigtigt industrielt bidrag, da Isidor Henius i 1846 fik gang i en Sirup- og Spritfabrik. Den blev hurtigt førende på det teknologiske område og indgik i 1881 i Aktieselskabet De danske Spritfabrikker. Det var i det hele taget ikke usædvanligt med jødisk-kristne erhvervsrelationer i købstæderne, og i mange tilfælde var kristne i tjeneste hos jøder og omvendt. Da arbejdsgivere og deres ansatte ofte levede under samme tag, var der i hele 1800-tallet adskillige blandede jødiske-kristne husstande. Den jødiske befolkningsgruppe søgte heller ikke sammen i særlige kvarterer eller gader, så man var langt fra de ghettoer, man ellers forbinder med jødisk bosættelse i byerne.

Assimileringen kunne strække sig helt ind i privatlivet, efter at den første tilladelse til et blandet jødisk-kristent ægteskab blev givet i 1798. Der var dog en grænse for den liberale indstilling, for indtil 1851 var det et krav, at børn i jødisk-kristne ægteskaber blev døbt og opdraget i den evangelisk-lutherske tro. Den jødiske gudsyndelse var, selv om den ikke fremstod særlig synlig i det daglige samkvem, alligevel et fremmed element i købstæderne. Tidligere tiders skepsis og fjendtlige indstilling mod jøder levede også fortsat i dele af samfundet. Den kom op til overfladen, da Danmarks første jødefejdede brød ud i København i 1819, hvor ophængte plakater opfordrede til angreb på jøder. De følgende dage blev jødiske boliger og forretninger genstand for angreb af større menneskemængder i København og flere provinsbyer på Sjælland og Fyn.

Optøjerne nåede ikke til Jylland, hvor myndighederne havde taget deres forholdsregler. Det var dog ikke ensbetydende med, at der ikke også der var fordomme mod jøder. Det kunne resultere i både skældsord og korporlige sammenstød, der i nogle tilfælde førte til politianmeldelser og injuriersager. Samkvemmet mellem jøder og kristne var trods alt en kompleks integrationsproces, der stod på op gennem 1800-tallet. Tilpasningen var dog så stor, at jøder i nogle tilfælde valgte at konvertere til kristendommen. Med Grundloven i 1849 blev det også muligt for kristne at konvertere til jødedommen, hvad der dog skete i meget få tilfælde. Men kløften mellem de to religioner var altså ikke større end at den kunne overskrides inden for lovens rammer.

Som forfatteren fremhæver, er bogen om jødernes danmarkshistorie i provinsen da heller ikke religionshistorisk men kulturhistorisk i sit sigte. Dens omdrejningspunkt er jødernes og deres kristne medborgeres sameksistens og gensidige påvirkning i 1800-tallets danske købstæder, erhvervsmæssigt og socialt. Den jødiske kultur forsvandt stort set fra Europa med Holocausts ufattelige folkemord, og selv om der stadig er fysiske spor i form af især begravelsespladser, er det i arkiverne langt de fleste spor findes i form af mange dokumenter og fotografier. Det kildemateriale har Vibeke Kaiser-Hansen udnyttet på fornemste vis. Fremstillingen giver både det store statistiske billede af den jødiske befolknings antal og fordeling i provinsen og skildrer mange af de skæbner, der gemmer sig bag tallene. Og gennem de bevarede portrætfotos får de også et ansigt. Bogen kan anbefales på det varmeste.

[Historie-online.dk, den 11. oktober 2022]

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/boessernes-danmarkshistorie>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

(<https://www.historie-online.dk/boger/trap-danmark-bind-7>) (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/historie-og-topografi-11-11-11/dansk-velfaerdshistorie>)
([/article/items/view/2781/4](https://www.historie-online.dk/article/items/view/2781/4))